

KAPITEL 12 / CHAPTER 12¹⁴
**THE COMMUNICATIVE FUNCTION OF ENGLISH PARENTHETICAL
CONSTRUCTIONS**

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-28-00-016

Вступ

Сучасна комунікативна лінгвістика, в рамках якої представлення будь-якої мовної одиниці як елемента реальної комунікації, вимагає інтегрального визначення, направлено на розкриття єдиної сутності, комунікативного акту. Проблема дослідження комунікативно-функціональних параметрів мови стає однією з центральних напрямків лінгвістичних студій останніх десятиліть, свідченням чого є роботи з питань комунікативного та експресивного синтаксису [8; 10]; дає можливість по-новому поставити питання щодо лінгвістичної природи всіх тих конструкцій, які в нормативних граматиках трактуються як нестандартні. Зокрема, це стосується вставних та вставлених конструкцій, які слід розглядати як феномен синтаксису речення і граматики тексту.

Основна функція мови – передавати інформацію. Різні контексти вимагають різних видів лексики та різних виразів, які підходять для цього конкретного контексту. Однак, люди не тільки передають один одному інформацію конкретного характеру, яка має певну "істину", але й дають власну оцінку цій інформації, щоб створити розважальну чи емоційну розповідь, переконливий аргумент тощо. Така "оцінка" надає розмові міжособистісний аспект і відправну точку, з якої співрозмовник може вирішити погодитися чи не погодитися, або, принаймні, замислитися над тим, яка реакція може сприяти соціальному контакту. Мова цілеспрямовано використовується для залучення інших співрозмовників, а також просто для передачі певної інформації. Мовці можуть інтерпретувати власну думку і вирішувати, чи продовжити спілкування, задіявши певні слова і граматичні конструкції [14, с. 15].

Ще однією функцією мови є створення зв'язних повідомлень. Для того, щоб

¹⁴*Authors: Ardelian Olena Viktorivna, Kaminska Olena Olegivna*

бесіда була логічною і правильно організованою, використовуються певні мовні засоби, такі як сполучники та вставні слова і вирази. Комунікація перерветься, якщо немає зв'язності мовлення мовців. Це відбувається як під час монологу, так і під час діалогу. У монолозі мовець повинен підтримувати зв'язність у власному усному міркуванні, тоді як у діалозі він повинен мати можливість рефлексувати на мовлення співрозмовника, використовуючи схожу лексику, посилаючись на те, що було щойно сказано, і розвиваючи тему розмови.

12.1. Парентетичні конструкції

Традиції розгляду й опису парентетичних конструкцій речення в слов'янських та романо-германських мовах мають як спільні, так і відмінні риси. На відміну від вітчизняного мовознавства, де вставні і вставлені конструкції розрізняються, зарубіжні дослідники синтаксису не розмежовують ці поняття, говорячи лише про парентези. Аналіз джерел свідчить, що парентетичні конструкції (парентези, вставлення) й досі залишаються недостатньо дослідженими у зв'язку з їх багатоплановістю, специфічністю мовного вираження і функціональними особливостями.

Парентезні конструкції – це вставлені у речення або ширший відрізок тексту слова, словосполучення, речення, які мають експліцитний або імпліцитний зв'язок з ними, а змістовно утворюють категорію додаткового повідомлення до речення, його компонента, ширшого контексту, містять суб'єктивно-оцінні зауваження. Вони поділяються на вставні й вставлені конструкції [Сердюк Н.Ю. Парентетичні конструкції в сучасному англійському художньому творі. <https://naub.oa.edu.ua/parentetychni-konstruksiji-v-suchasnomu-anhlijiskomu-hudozhnomu-tvori/>].

За О. Селівановою, парентеза (англ. *parenthesis*) визначається як внесення до речення неузгодженого з ним граматичного слова, словосполучення чи іншого речення, тобто представляє собою явище інкорпорації у сентенціональну синтагму іншого слова чи іншої синтаксичної конструкції [10].

Відокремлення зазначених конструкцій відбулося лише наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. Питання про вставлені одиниці висвітлювали у своїх працях і західні (Дж. Бернетт, Дж. Леннард, Дж. Мерріган, С. Хастон), і вітчизняні дослідники (Н. Гуйванюк, І. Завальнюк, А. Загнітко, А. Мойсієнко, О. Новікова, А. Романченко), окремо підкреслюючи потребу акцентованого вивчення вставних одиниць з метою успішної комунікації в різних умовах і ситуаціях. Увага дослідників зосереджена на розмежуванні вставних та вставлених одиниць, на сутності вставлення, співвідношенні і зв'язку з основним складом речення, їхній структурі, функціонально-стилістичних виявах, аналізі семантики, синтаксичній будові, пунктуаційному виділенні тощо. Проте єдиної думки в розумінні зазначеного синтаксичного явища наразі ще не досягнуто.

Вставлення – факультативна частина висловлювання, яка не несе в собі основного змістового наповнення. Вилучення вставленого компонента із висловлювання не порушить його структурної, змістової, інтонаційної цілісності. «Спільний синтаксичний принцип вставлення полягає у свободі включення слова або конструкції у склад речення. Це включення не впливає на зв'язки членів речення. Вставлення й основна частина характеризуються кожна власним комунікативним планом і можуть належати до різних мовленнєвих ситуацій. Вони кваліфікуються самостійною модальністю, незалежним одне від одного актуальним членуванням: вставлення – це завжди окрема тема» [4, с. 36]. Важливим є те, що така конструкція служить засобом розширення, збагачення, а також, на думку А. Загнітка, аналітизму висловленого, коли відбувається «розширення горизонтальної площини реченнєвої структури» [3, с. 88].

В «Лігвістичній енциклопедії» О. Селіванова дає такі визначення: «Вставлені конструкції (Parenthetical clause) – граматично не пов'язані з основною предикативною одиницею словосполучення чи допоміжна предикативна одиниця, що ускладнюють основну або якийсь із її членів додатковим повідомленням, побіжним зауваженням, уточненням, поясненням і не передають модальної, оцінно-емоційної, прагматичної інформації. Вставлені

конструкції виділяються інтонаційно (паузацією, зниженням тону та прискоренням темпу) і пунктуаційно, можуть приєднуватися за допомогою сполучників або сполучникових слів» [9, с. 73].

Вставлені одиниці «виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, указуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки» [13, с. 396]. У таких конструкціях простежуємо бажання мовця повідомити щось, уточнити, доповнити, заперечити або підтвердити реалізоване в процесі мовлення, порушуючи, розриваючи цілісність синтаксичних зв'язків речення [7].

Вставлені конструкції – це речення чи словосполучення, які вживаються для уточнення, доповнення чи пояснення змісту речення, у рамках якого вони виступають. Вставлені конструкції вживаються для доповнення, уточнення, роз'яснення предметного змісту речення, хоча нерідко несуть також суб'єктивно-модальний відтінок. Здебільшого автор вводить їх у контекст при необхідності показати додаткову інформацію, що з'явилась в процесі мовлення [12, с. 16].

Науковці, поглиблюючи вчення про вставні конструкції, висновковують, що вони кваліфіковані як носії суб'єктивного смислу речення й уведені в нього з метою вираження суб'єктивної оцінки мовцем тих чи інших подій. Такі конструкції не змінюють об'єктивного плану речення, а надають йому особливого забарвлення.

О. Селіванова зазначає, що «Вставні речення (Parenthetical sentences) – предикативні одиниці, які формально не пов'язані з реченням, до якого вони входять із метою вираження відношення мовця до висловлення, апеляції до співрозмовника, джерела повідомлення, деяких уточнень ситуації, про яку повідомляється. Вставні речення виділені паузами, особливою інтонацією (наприклад, прискоренням темпу та зниженням тону). За структурою вставні речення можуть бути двоскладовими і односкладовими, містити сполучники, типізовані засоби зв'язку (займенники, прислівники, форми ступенів порівняння

тощо), хоч ці засоби не позначають певних синтаксичних відношень з основним реченням. Функціонально вставні речення подібні до вставних слів, які іноді кваліфікують як редуковані вставні речення, однак речення відрізняються більшою змістовою та синтаксичною розчленованістю. Вставні речення виділяються пунктуаційно: комами, дужками, тире. Вставні речення можуть бути орієнтованими як на зміст цілого речення, до якого вони залучені, так і на його окремі фрагменти.

Вставні слова (Parenthetical words) – синтаксичний розряд слів, що частково співвідноситься з модальними словами як частиною мови, яку визнають не всі граматисти через наявність у цьому розряді сполук кількох слів (вставні слова розглядають як різні частини мови або сполучення, які вживаються в особливій функції). Вставні слова не є членами речення і виражають модальні, оціночно-кваліфікативні й експресивні відношення мовця до висловлення, вказують на джерело повідомлення, спосіб оформлення думки, апелюють до співрозмовника і т. ін. Вставні слова змістово тяжіють до речення в цілому або до якогось його фрагмента, вони здатні змінювати модальний план основного речення з реального на ірреальний. Вставні слова характеризуються особливою інтонацією, що фіксується на письмі переважно комами. Вставні слова функціонально можуть наближатися до сполучників і служити для вираження розділових, протиставних, допустових відношень» [9, с. 73-74].

Досягнення сучасної синтаксичної науки полягають у тому, що різноманітні граматичні форми, які раніше розглядалися розрізнено і формально, зараз вивчаються не лише з погляду форми, а й змісту, і на основі цього змісту об'єднуються в одне поняття. Так, вставні одиниці, частки, вигуки, питальні й окличні слова в реченні тепер розглядаються як особливі засоби вираження суб'єктивної модальності [1, с. 55-58].

Категорія модальності у мовознавстві традиційно диференціюється на об'єктивну модальність, як обов'язковий атрибут будь-якого висловлення, та суб'єктивну модальність – відношення мовця до того, що повідомляється [12, с. 13]. Остання базується на розумінні оцінки у широкому значенні слова,

включаючи не тільки логічну кваліфікацію, але й різні види емоційної реакції.

Суб'єктивно-модальні значення накладаються на граматичний ґрунт речення, яке вже має модальне значення, утворюючи ніби другий шар модальних значень у смисловій структурі висловлення. На відміну від об'єктивної модальності, яка є ознакою кожного речення, суб'єктивна модальність, виражена вставними одиницями, є явищем факультативним. Суб'єктивна модальність, виражена вставними одиницями, не змінюючи основного модального значення речення, подає це значення в особливому ракурсі, в особливому освітленні. Було визначено, що найчастіше вставні одиниці виражені такими модальними словами як *sure, perhaps, surely, naturally, really, maybe, certainly, definitely, of course*.

Звідси, вставні одиниці позначають внутрішній та емоційний стан мовця, його ставлення до співрозмовника, до свого висловлення загалом, виражають ряд значень, наприклад, такі як: впевненості/невпевненості, достовірності/недостовірності, припущення та вірогідності, тощо. Таким чином, такі слова можуть виконувати як функцію цілого речення не втрачаючи свого комунікативного навантаження, так і функцію вставного компонента.

Розглядаючи питання розмежування вставних та вставлених конструкцій, М. Каранська визначає: 1) вставні та вставлені утворення мають деякі схожості, однак не можна їх ототожнювати, так як ці поняття самостійні, автономні і різняться не лише своєю цілеспрямованістю, а й структурними, семантичними, позиційними, інтонаційними характеристиками; 2) вставлені конструкції відрізняються від вставних не лише функціонально, лексико-граматичними особливостями в синтаксичному оформленні (порядок слів, характер внутрішньої структури тощо), смисловим значенням, а й внаслідок різного характеру інтенцій, що прагне реалізувати мовець; 3) зважаючи на самостійний інтонаційний контур та власний фразовий наголос вставлені конструкції можна охарактеризувати як інтонаційно-самостійні утворення на відміну від вставних; 4) вставлені конструкції можуть мати в своєму складі вставні, тоді як зворотне

явище неможливе (цікаво, що ще зовсім недавно це твердження виглядало б абсурдом і самозапереченням, так як довгий час внаслідок сплутування або ототожнювання явищ вставності та парентезації досить часто поняття вставності “поглинало” поняття вставленості); 5) з погляду комунікативно-прагматичної лінгвістики вставний елемент визначається як компонент висловлення, що формує модальний план і реалізує певні комунікативно-прагматичні установки мовця; вставлений же елемент, з однієї сторони, визначається як особливе синтаксичне явище, яке виходить за рамки і ускладненого, і складного речення, з іншої сторони – як явище, що структурно ускладнює речення, до якого входить, а на рівні висловлення створює “двотекст” і виражає метакомунікативний зміст [5].

Розмежування вставних та вставлених конструкцій дає можливість виділити основні характерні семантичні ознаки парентез як самостійного синтаксичного явища: 1) смисловий зв’язок з окремими членами речення або ж повністю з усім базовим реченням; 2) вираження різноманітних принагідних, додаткових зауважень, пояснюючих, уточнюючих, емоційно-експресивних і розвиваючих зміст основного висловлювання (судження), яке можна розширити також і способом емотивно-оціночної конотації; 3) специфічна інтонація, яка застосовується лише при вставленості; 4) виділення за допомогою дужок або тире на письмі та інтонаційно в усному мовленні [5].

12.2. Функціонування вставних конструкцій в англійському мовленні

Зазначимо, що семантико-експресивний підхід був застосований при вивченні вставних конструкцій на базі англійської мови. Дослідники англійської мови, ґрунтуючись на засадах структурно-статичного синтаксису, вказували, що в англійській мові речення утворюють надфразну єдність. При цьому, побудова речень не завжди відповідає правилам нормативної граматики. Окрім того, в синтаксично-мовній традиції англійської мови вставлені і вставні конструкції не

розмежуюють.

Відомо, що поряд з членами речення, які поєднуються між собою в словосполучення за допомогою зв'язків узгодження, керування і прилягання, у межах простого речення можуть бути й такі повнозначні частини, які стоять поза синтаксичним зв'язком, – незалежні елементи речення. Вони не відповідають ні на яке питання, не є членами речення і тому на письмі виділяються розділовими знаками.

Визначимо, що до таких незалежних елементів сучасної англійської мови належать: вигук (англ. interjection) – *ah, oh, hurrah, eh, hallo, goodness gracious, good heavens* та ін.; звертання (англ. direct address) – слово або словосполучення в реченні, що називає особу іноді предмет, до якого звернена мова, та виражається іменником у загальному відмінку; вставне слово, словосполучення, речення (англ. parenthesis), що вказує на: особисте ставлення мовця до висловленої ним думки (*certainly, assuredly, indeed, perhaps*), впорядкування його думок (*consequently, by the way, at least*), його емоційну оцінку подій, що відбуваються (*possibly, obviously*), джерело інформації (*in my opinion*), зв'язок з іншими повідомленнями (*secondly, thirdly, thus, nevertheless, for instance*), спонукання слухача посилити увагу (*strictly speaking, generally speaking, to tell the truth*) тощо.

Вставні одиниці не тільки забезпечують тематичний розвиток текстової канви, але й поглиблюють її полісемантично, вплітаючи у неї нюанси конотативно-стилістичного забарвлення. Серед вставних одиниць переважають вставні словосполучення, які виражають: очевидність зображуваних подій: *beyond all mistakes, of course*; імовірність: *supposing such a thing likely*; оцінку: *in all seriousness, strange as it may appear, as he is admiringly referred to*; джерело висловлюваної думки: *in my opinion, speaking for myself* та ін.

Вони, безумовно, мають яскраве стилістичне забарвлення, бо вказують на суб'єктивний стан мовця, виділяють його особовість та суб'єктивну оцінність, формують різні суб'єктивні смисли або узагальнення. Більш того, як зазначає А.К. Мойсієнко, «можна говорити і про певний полісемантизм окремих вставних

компонентів, які в одному й тому ж контексті мають кілька модальних відтінків, що мовби накладаються один на одний» [6, с. 156].

Звідси, під вставними одиницями розуміємо такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні, не пов'язуються формально з жодним з його членів і характеризуються специфічною інтонацією й семантикою, вираженням ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо. Загалом же головна функція вставних одиниць полягає в тому, щоб характеризувати і описувати повідомлення з позиції мовця до реципієнта. Зазначимо, що використання вставних одиниць у висловленні є певним поясненням або ж приписом суб'єкта мовлення співрозмовнику, де подається вказівка на місце в розгорнутому дискурсі відповідного текстового твору, додаткова інформація та власні комунікативно-прагматичні настанови, в яких мовець явно або опосередковано віддзеркалює своє ставлення, відношення та розуміння того, про що йде мова. Розрізняють два види прагматичних функції вставних елементів: композиційно-прагматичні (інтегративна, дискретизуюча, ретроспективно-проспективна), семантико-прагматичні (доповнююча, уточнююча, емоційна, оцінююча, вказівка на джерело інформації).

Звідси, у сучасній англійській мові вставні одиниці вживаються з метою зробити речення більш поширеним і насиченим інформацією, а також передати співрозмовнику свою думку з приводу того, що описано в реченні. Спробувавши проконтролювати власне мовлення, можна помітити, що обійтись без вставних слів і фраз не можна.

Використання вставних одиниць спрямовано на опис і характеристику певних деталей подій, або їх персонажів, і таким чином, створюють експресивно-емоційний зміст повідомлення. Вживання вставних одиниць сприяє досягненню лаконізму висловлення, його розчленуванню, витворенню ізольованих структур, що постають як самостійні і несуть певне інформативне, емоційно-експресивне навантаження.

Уживання вставних одиниць в мовленні може бути зумовлене комунікативним завданням, пов'язаним із необхідністю доповнити, уточнити, підтвердити, заперечити сказане [2, с. 161].

Активне використання вставних конструкцій у мовленні – продуктивний засіб організації висловлення. Коли виникає суперечність між комунікативним завданням висловлення та синтаксичними особливостями речення, мовець використовує один із варіантів цієї нескорельованості – структури вставлення. Для точнішого й зрозумілішого викладу думки мовець змушений переривати основну розповідь вкрапленнями додаткових елементів. У висловленнях із вставними одиницями виявляється спонтанний характер вербального оформлення думки, пресупозитивні знання, іноді й емоційний стан мовця [11].

Співіснує два варіанти використання вставних одиниць: або мовець ізолює певний фрагмент задля виведення інформації на другий план або ж, навпаки, мовець фокусує на важливому (для нього) моменті увагу співрозмовника.

Слід зазначити, що вставні одиниці визначаються як такі, що синтаксично не пов'язані з реченнями і виражають ставлення мовця до висловленого, характеризуючись з морфологічного і семантичного боків. Звідси, виділяються два морфологічні типи вставних слів – іменні та дієслівні.

Так, вставні одиниці можуть бути виражені [11]:

1. Модальними словами: *indeed* (справді, дійсно), *certainly* (звичайно, напевно), *assuredly* (безперечно), *decidedly* (безсумнівно), *in fact* (справді), *truly* (дійсно), *naturally* (природно, звичайно), *surely* (безсумнівно, звичайно), *actually* (справді, дійсно), *possibly* (можливо), *perhaps* (напевно), *evidently* (очевидно), *obviously* (очевидно, звісно), *maybe* (мабуть, може).

2. Прислівниками, що якоюсь мірою служать сполучними елементами в монологічних висловлюваннях: *firstly* (по-перше), *secondly* (по-друге), *finally* (нарешті), *thus* (таким чином), *consequently* (отже), *then* (тоді, в такому разі), *anyway* (у всякому разі), *moreover* (крім того, більш того), *besides* (зокрема), *still*, *yet* (проте, однак), *nevertheless* (проте), *otherwise* (зрештою), *therefore* (отже) та ін.

3. Прийменниковими зворотами: *in a word* (одним словом), *in truth* (щоправда, справді), *in my opinion* (на мою думку), *in short* (коротше кажучи), *on the one hand* (з одного боку), *on the contrary* (навпаки), *at least* (зрештою, принаймні), *by the way* (до речі, між іншим), *for instance* (наприклад) та ін.

4. Словосполученнями з інфінітивом, або дієприкметником: *to be sure* (безперечно, безумовно, певна річ), *to tell the truth* (правду кажучи), *to begin with* (по-перше), *generally speaking* (взагалі кажучи), *roughly speaking* (у загальних рисах), *strictly speaking* (строго кажучи) та ін.

Вставні слова і словосполучення не змінюють основного модального значення речення, а надають йому особливого забарвлення.

За своєю будовою вставні одиниці діляться на однослівні (*however, then, otherwise, sometimes, whenever, perhaps, may, probably*), сполучення слів з прийменниками (*after all, at least, at any rate, in any case, no doubt*) та речення (*I suggest, I suppose, I would think, he said, it seems to me*). Від вживання відповідної лексичної одиниці в повідомленні будуть залежати і тема, і мета цілого висловлювання.

Висновки

Розглянувши вставні одиниці в сучасній англійській мові, можливо зробити такі висновки. Під вставними одиницями розуміємо такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні, не пов'язуються формально з жодним з його членів і характеризуються специфічною інтонацією й семантикою, вираженням ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо. Поширене використання вставних одиниць на позначення вірогідності інформації викликає більшу зацікавленість співрозмовника, тримає його в напруженні, спонукає до додаткових міркувань.

Отже, вставні конструкції виконують текстотвірну і текстозв'язуючу функції, мають значні виразові та експресивні можливості. Для них характерне значне комунікативно-модальне та комунікативно-інформаційне навантаження.